

buiten de officiële kerken om en dat werd hem niet in dank afgenomen. Om een vorstelijk kerkgebouw kan het soms guur waaïen. Een zoon van een der predikanten uit de jaren twintig, de emeritus-hoogleraar Bolkestein, beschrijft, beeldend en humoristisch, hoe het er in zijn jeugd in die kerk tijdens de diensten toeging, tot en met het flauwvallen. 'Vroeger gebeurde dat veelvuldig. Was dat het (onbedoelde) effect van de toenmalige preken? Waren die emotioneel en grepen ze de mensen meer aan?' Bolkestein stelt hier, zo langs zijn neus weg de kardinale vraag voor de beoefening van de kerkgeschiedenis: hoe werd het Woord verstaan door de prediker, door de gemeente? Het is tevens de moeilijkste vraag. De meeste jubileumboeken over lokale geschiedenis laten je trouwens in dit opzicht in de kou staan. Dit mooie Apeldoornse gedenkboek krijgt dus hopelijk nog een vervolg.

Aart de Groot

J.H. van de Bank e.a., *Theologie en kerk in het tijdperk van de camera obscura: studies over het Nederlandse protestantisme in de eerste helft van de negentiende eeuw*, Utrechtse Theologische reeks, deel 18, Faculteit der Godgeleerdheid Universiteit Utrecht 1993. 208 blz. ISBN 90-72235-21-5.

Een verwaarloosd terrein is het historisch onderzoek van het Nederlandse protestantisme in de eerste helft van de vorige eeuw. Een zevental kerkhistorici verbonden aan de faculteit der godgeleerdheid van de Rijksuniversiteit te Utrecht heeft enkele aspecten van de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme in de eerste decennia van de vorige eeuw nader bestudeerd. Het resultaat van hun onderzoeken wordt nu gepresenteerd. Een zeldzaam rijke bundel studies ligt voor ons. Rijk in bronnenmateriaal dat onderzocht is. Rijk in onderwerpen die aan de orde komen: de geschiedenis van de theologie (Chr. Sepp), de beoefening van de kerkgeschiedenis (H.J. Royaards), de Oranjepreken en het protestants natie-besef, de Catechismusprediking (J. Heringa Ezn.), bijbelcitaten in de *Camera obscura*, het Algemeen Reglement van 1816, de verhouding van een vooraanstaand predikant E. Kist tot de Nadere Reformatie en de beoefening van de missiologie in Nederland van 1773-1876.

Na de intensieve bestudering van Reveil en Afscheiding die als bijzondere verschijnselen zich voordoen in deze periode en die uitgebreid herdacht zijn, is deze bundel een inhaalmanoeuvre om de aandacht te vestigen op de hoofdstroom en de meerderheid die bepalend waren in het protestantisme van die